

Михайло РОМАНЮК

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗОЛОЧІВСЬКОЇ ОКРУГИ ОУН (1937–1941)

У статті висвітлено процес створення Золочівської округи ОУН та розбудови її організаційної мережі, особливу увагу зосереджено на підборі та вишколі керівних кадрів. Проаналізовано її діяльність під польською та першою радянською окупаціями.

Ключові слова: ОУН, Золочівська округа ОУН, НКВД, підпілля, масові репресії.

Відзначаючи 70-ту річницю створення УПА, на жаль, констатуємо: попри велику кількість узагальнюючих праць з історії українського визвольного руху середини ХХ століття, майже відсутні спеціальні дослідження про структурні одиниці ОУН. Серед нечисленних праць, які характеризують окремі структурні підрозділи підпілля та його керівні осередки, є дослідження Василя Ільницького¹, Ігоря Марчука², Володимира Мороза³ та ін. На окрему увагу заслуговує монографічне дослідження В. Ільницького про діяльність Дрогобицького окружного проводу ОУН у 1945–1952 роках⁴, зазначимо, однак, що автор оминув період становлення організаційної мережі в цьому терені.

Особливе місце в системі збройного підпілля ОУН займали окружні проводи, які були керівними центрами організаційного життя, наділеними правом самостійного прийняття рішень щодо кадрової політики, форм і методів підпільної діяльності на підлеглому терені тощо. З-поміж 18-ти існуючих наприкінці 1930-х років округ ОУН особливо виділяється Золочівська округа. Висока якість керівного

¹ *Ільницький В.* До проблеми чисельності підпілля у Дрогобицькій окрузі ОУН (1945–1952) / В. Ільницький // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка / [ред.-упор.: В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Посвіт, 2012. – Вип. 3. – С. 36–44; *Ільницький В.* Створення і бойова діяльність Дрогобицької округи ОУН (перша половина 1945 р. – початок 1952 р.) / В. Ільницький // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка / [ред. кол.: Т. Біленко (гол. ред.), Р. Попп, С. Макачук та ін.]. – Дрогобич, 2009. – Вип. 24. Історія. – С. 135–145.

² *Марчук І.* Ліквідація радянськими карально-репресивними органами Подільського крайового проводу ОУН (1945–1952) / І. Марчук // Український визвольний рух. – Львів, 2011. – Зб. 15. – С. 191–214.

³ *Мороз В.* Структура референтури пропаганди ОУН на Дрогобищині (1944–1950-і рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. – Дрогобич, 2002. – С. 188–200; *Мороз В.* Підпільна преса ОУН і УПА на території Львівської області // Визвольний шлях. – 2001. – Кн. 9. – С. 44–48; *Мороз В.* Перемишлянський надрайон ОУН (1945–1947 рр.) // Шлях перемоги. – 2010. – 22 грудня.

⁴ *Ільницький В.* Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.) / В. Ільницький. – Дрогобич: Вимір, 2009. – 368 с.

складу округи та широко розбудована структурна мережа робили її вартісною одиницею в системі організаційної ієрархії. Вона була зв'язуючою ланкою між підпіллям Галичини і Волині, місцем укріття провідників різного рівня (в першу чергу крайового) та транзитним пунктом для підпільних груп, які переходили за кордон. Однак функціонування Золочівської округи ОУН майже не висвітлене в науковій літературі.

Джерельна база дослідження є незначна, зумовлене це специфікою діяльності оунівської підпілля та принципами ведення організаційного діловодства. Деякі документи виявлено в архівах Києва, зокрема – Галузевому державному архіві Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ) та Львова – Архіві Управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – Архів УСБУ ЛО), Державному архіві Львівської області (далі – ДАЛО). Серед цих матеріалів виокремимо архівно-кримінальні справи на осіб, засуджених за націоналістичну діяльність. У протоколах допитів міститься інформація про структуру Золочівської округи, її керівні кадри, факти бойової та пропагандистської діяльності тощо.

Поодинокі відомості можна почерпнути з раніше опублікованих збірників документів, зокрема, підготовлених Ярославом Дашкевичем, Володимиром Муравським, Володимиром Сергійчуком та ін.⁵ Деякі факти з досліджуваної теми містять історико-краєзнавчі збірники⁶ та історичні розвідки про окремі населені пункти⁷.

Цінним джерелом є спогади учасників ОУН та очевидців подій, опубліковані і неопубліковані, у яких наведені цікаві факти щодо діяльності націоналістичного підпілля ОУН на Золочівщині у цей період. До найцікавіших і найбільш змістовних належать мемуари Романа Загоруйка, Марії Левицької-Загоруйко, Петра Якиміва, Андрія Бакуна, Степана Петелицького, Григорія Кані тощо⁸.

⁵ Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / [упор. В. Муравський]. – Львів, 2006. – 420 с.; Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 р. Збірник документів і матеріалів / [упор. О. Дзюбан; заг. ред. Я. Дашкевич і В. Кук]. – К.: Львів: Літературна агенція “Піраміда”, 2001. – 560 с.; *Сергійчук В.* Український здви́г: Прикарпаття. 1939–1955 / В. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – 840 с.; Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950). – К.: ПП Сергійчук М. І., 2007. – Т. 1. – 640 с.; ОУН в 1941 році. Документи: в 2-х ч / [упор.: О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук; відп. ред. С. Кульчицький]. – К., 2006. – Ч. 2; Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. / [под ред. А. Артизова]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – Т. 1: 1939–1943. – 878 с.

⁶ Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник / [ред. Я. Чумак]. – Торонто, 1988. – 672 с.; Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник / [ред. Б. Зробок]. – Броди, 1998. – Кн. 2. – 690 с.; Золочівщина: минуле і сучасне / [упор. М. Дубас]. – Львів: Вид-во “Мс”, 2006. – 784 с.; Нескорена Зборівщина: у 2 т. – Тернопіль: Принтер-інформ, 2001. – Т. 1. – 262 с. – (Серія “Реабілітовані історією”).

⁷ *Андрусак М.* Історія села Переволочна / М. Андрусак, Г. Сірський. – Львів, 2003. – 180 с.; *Ласка В.* Моє Красне / В. Ласка. – Буськ, 1996. – 32 с.; *Мех Н.* Чешки... Цішки... Чішки / Н. Мех, М. Пастушок. – Львів, 2010. – 80 с.; *Стрільчук В.* Клекотів – село на кордоні (Матеріали до історії) / В. Стрільчук. – Дрогобич: Вид-во “Трек ЛТД”, 2012. – 416 с.; *Стецишин Я.* Історія Красного / Я. Стецишин. – Буськ, 2007. – 216 с.

⁸ *Загоруйко Р.* Повернення зі справжнього пекла / Р. Загоруйко. – Новий Розділ, 2004. – 603 с.; *Левицька-Загоруйко М.* У кожного своя доля... (спогади учасниці бойових дій Української Повстанської Армії) / М. Левицька-Загоруйко. – Новий Розділ, 1994. – 492 с.; *Якимів П.* Що записано в серці / П. Якимів. – Львів, 2002. – 159 с.; Спогади Бакуна Андрія Володимировича, жителя с. Кути Буського району Львівської обл. (Записали Михайло Романюк та Володимир

На середину 1930-х років ОУН, як впливова праворадикальна політична сила, що ставила за мету здобуття незалежної Української держави революційним шляхом, мала добре розбудовану організаційну мережу. Зокрема, на теренах Західної України у 1935 р. діяло 10 окружних езекутив ОУН⁹. Функціонувала чітка організаційна вертикаль, основними елементами якої були: край – округа – повіт – район – станиця. За даними польського дослідника Романа Висоцького, на цей час чисельність ОУН у Галичині становила близько 3000 членів, на Волині – 1000, не враховуючи членів Юнацтва ОУН та симпатиків¹⁰.

З огляду на збільшення чисельності ОУН впродовж 1937–1939 рр. відбулася реорганізація структури, створено ряд нових окружних езекутив ОУН, центрами яких стали найбільші повітові містечка. Перед початком Другої світової війни в Західній Україні функціонувало вже 18 округ, а чисельність членства сягала близько 9000 осіб¹¹.

Золочівська округа, як окрема структурна одиниця ОУН, була створена наприкінці 1937 р. Вона постала в результаті роздроблення Львівської округи ОУН, яка виділялася з-поміж інших округ як територіально, так і чисельно, об'єднуючи 9 повітових езекутив та маючи у своєму розпорядженні понад 940 членів¹². За свідченнями провідного діяча націоналістичного руху міжвоєнного періоду Степана Галамая, який упродовж 1934–1937 рр. очолював цю округу, вона об'єднувала Бродівський, Золочівський, Бібрецький, Львівський, Яворівський та інші повіти¹³.

Золочівську округу було створено на базі Бродівського та Золочівського повітів¹⁴. Пост провідника зайняв Роман Кравчук, який незадовго перед тим був звільнений із польської тюрми¹⁵. Йому, як члену ОУН від 1930 р., а відтак і кількарізовому керівнику Золочівської повітової езекутиви ОУН (з перервами на час перебування у тюрмах) був добре відомий терен Золочівщини та її кадри. Саме стараннями Р. Кравчука до ОУН залучено чимало молодих націоналістів, які у 1940-х роках займали багато ключових посад в оунівському підпіллі Галичини. До них належали Осип Безпалько (керівник Подільського крайового проводу ОУН),

Мороз 8.09.2003 р. у с. Кути // Приватний архів Михайла Романюка у Львові; *Петелицький С.* До Освенціму за Україну / С. Петелицький / [пер. з англ. О. Тереха]. – К., 2001. – 120 с.; Спогади Кані Григорія Андрійовича. (Записав Михайло Романюк 24.09.2006 р. у м. Золочеві Львівської обл.) // Приватний архів Михайла Романюка у Львові.

⁹ *Дарованець О.* Чисельність ОУН / О. Дарованець // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-тє вид., доповн. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – С. 566.

¹⁰ *Мірчук П.* Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-тє вид., доповн. / П. Мірчук. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – С. 566.

¹¹ *Шпіцер В.* Крайовий провідник Володимир Тимчій-“Лопатинський” / В. Шпіцер, В. Мороз. – Львів: Афіша, 204. – С. 106; *Дарованець О.* Чисельність ОУН / О. Дарованець // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-тє вид., доповн. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – С. 566, 569.

¹² *Дарованець О.* Чисельність ОУН – С. 566.

¹³ *Галамай С.* У боротьбі за Українську Державу. Спогади / С. Галамай. – Львів: Видавництво “Мс”, 2003. – С. 39.

¹⁴ Архів Управління Служби безпеки України по Львівській області (далі – Архів УСБУ ЛО). – Спр. П-33843. – Арк. 166–167.

¹⁵ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 71. – Арк. 139.

Ярослав Дацків (член крайового проводу ОУН ЗУЗ “Галичина”), Богдан Квас (“Блакитний”) (провідник Золочівської та Львівської округ ОУН) та багато ін.¹⁶

Найближчим помічником Р. Кравчука у розбудові округи став Осип Безпалько, який обійняв пост заступника керівника окружної ексекутиви ОУН¹⁷, а після арешту в 1938 р. (за іншими даними – весною 1939 р.)¹⁸ провідника – ймовірно, очолив цю структурну одиницю підпілля та керував нею до моменту відходу за кордон, на територію Польщі, окуповану німцями восени 1939 р.¹⁹

В часи польської окупації до складу окружної ексекутиви входили: провідник, заступник провідника, військовий референт, референт пропаганди та окружний інспектор кур’єрів (фактично референт зв’язку – *М. Р.*), а з приходом радянської влади в структурі запроваджена також референтура розвідки²⁰.

Період перед Другою світовою війною керівництво округи використало для розбудови організаційної мережі, нав’язання тісних організаційних зв’язків з підлеглими структурними одиницями для поширення впливу ОУН на якомога більшу кількість населених пунктів та легальні громадські організації (“Просвіта”, “Луг”, “Сокіл”), для ідейного вишколу кадрів та підготовки їх до участі в загальнонаціональному повстанні, яке планувалося підняти в момент зміни геополітичної ситуації в Європі.

Незважаючи на постійні арешти та переслідування оунівців польською поліцією, організація опановувала дедалі більше населених пунктів, постійно збільшувалася кількість членів. Заарештований підпільник Володимир Жарковський (“Підкова”) із с. Підгірці Бродівського району на слідстві зізнався, що станом на 1938 р., коли він вступив у члени ОУН, у їхньому селі вже функціонувала чисельна станична організація, до складу якої, зокрема, входили: Іван Федорович Загоруйко, Мирон Червінський, Григорій Ковальчук (“Олень”), Григорій Котельницький (“Старий”), Іван Франкович Загоруйко (“Гусак”)²¹. У с. Ушня Золочівського р-ну також діяла мережа ОУН, до якої постійно залучали нових членів. Так, у вересні 1938 р. на Підлиській горі, біля пам’ятника М. Шашкевичу, у присутності двох провідників присягу склали Степан Петелицький, Йосип Харків та Іван Граничка²².

ОУН того періоду не ставила перед собою завдання стати масовою організацією, а наголос робила на вихованні патріотичних рис серед членства. З огляду на це перед кандидатами на вступ до організації ставили високі вимоги, а сам процес залучення в ряди ОУН передбачав кілька етапів відбору: “а) підшукування; б) дбайливе

¹⁶ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 71. – Арк. 139–140.

¹⁷ Там само. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 81; Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто; Львів: Вид-во “Літопис УПА”, 2010. – Т. 49: Тернопільщина. “Вісті з Терену” та “Вістки з Тернопільщини”. 1943–1950. – Кн. 1 / [ред.: І. Гомзяк і М. Посівнич]. – С. 680.

¹⁸ Повідомлення про загибель Романа Кравчука. Копія // Приватний архів Михайла Романюка у Львові; *Мірчук П.* Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-тє вид., доповн. / П. Мірчук. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – С. 719; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 63. – Арк. 42–43.

¹⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 81; Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто; Львів: Видавництво “Літопис УПА”, 2010. – Т. 49: Тернопільщина. “Вісті з Терену” та “Вістки з Тернопільщини”. 1943–1950 / [ред. І. Гомзяк і М. Посівнич]. – Кн. 1. – С. 680.

²⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 127.

²¹ Там само. – Спр. П-25955. – Арк. 12–14.

²² *Петелицький С.* До Освенціму за Україну... – С. 17–18.

спостереження за потенційним кандидатом; в) перевірка; г) селекція; г) порука двох повних членів; д) виконання певного вчинку; е) оформлення та присяга”²³.

Важливим джерелом поповнення і підсилення організації кадрами були учні та випускники середніх навчальних закладів, що функціонували в регіоні (гімназії “Рідна школа” в Золочеві, Бродівська державна гімназія ім. Юзефа Коженювського, Золочівська державна гімназія ім. Яна Собеського та ін.), де відбувалося формування їхніх світоглядних позицій та національно-патріотичних переконань. У Бродівській гімназії перший гурток ОУН був створений ще 1931 р., до якого увійшли учні 7-Б класу Андрій Турчин, Василь Гогоша, Пилип Горбатюк, Богдан Мончук та Федір Бортник²⁴. У кінці 1930-х років тут навчалися такі, згодом відомі керівники збройного підпілля ОУН-УПА, як Петро Федун (“Полтава”), Юрій Федорук (“Лемко”), Кирило Якимець (“Бескид”) та ін.²⁵.

Діяльність членів ОУН на теренах округи у цей період зводилася до підпалювання панського збіжжя на полях, організації маніфестацій у дні національних свят та вшанування полеглих героїв, проведення демонстрацій на підтримку Карпатської України, шкільних акцій тощо. Проте найбільшого розголосу набув напад бойовиків ОУН 6 травня 1937 р. на поміщиків Ясінських у с. Гологори Золочівського повіту та судовий процес над його учасниками²⁶. Ця акція була підготовлена Золочівською повітовою ексекutiveю ОУН без погодження з вищим керівництвом з метою захоплення грошей, необхідних для діяльності організації. Участь у ній взяли п’ятеро членів ОУН: Ілярій Кук, Володимир Качур, Петро Цица, Павло Габа та Майба. Поміщиків під час нападу убили. У бою з польською поліцією загинув Майба, а І. Кук і П. Цица були заарештовані. Дещо пізніше в руки поляків потрапив і В. Качур. На гучному судовому процесі 15 березня 1938 р. окружний суд виніс вирок, за яким І. Кук і В. Качур засуджені до смертної кари (перший страчений у Львові 25 серпня 1938 р., а другому вирок замінено на довічне ув’язнення), П. Цица засуджений до довічного ув’язнення²⁷.

У кінці 1930-х років, а особливо в останні місяці існування Другої Речі Посполитої посилювався польський терор на українських землях. За найменшою підозрою у приналежності до ОУН людей масово арештовували, місяцями утримували в тюрмах, без суду і слідства запроторювали у концентраційний табір Березу Картузьку тощо. Непоодинокими були випадки загибелі українців від рук польських шовіністів. На Підлиській горі під час сутички з польськими жандармами загинула жителька містечка Олесько Ксеня Грицина²⁸. У 1939 р. поляки вбили провідного члена ОУН із Красного Андрія Притиса²⁹.

²³ *Галамай С.* У боротьбі за Українську Державу... – С. 55.

²⁴ *Бортник Ф.* Спогади і роздуми про Бродівську гімназію / Ф. Бортник // Бродівщина. Літературно-краєзнавчий журнал. – 1995. – № 5. – С. 59.

²⁵ *Романюк М.* Петро Федун – “Полтава” – провідний ідеолог ОУН та УПА. – Львів; Торонто: Вид-во “Літопис УПА”, 2009. – С. 10–11.

²⁶ *Мірчук П.* Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-тє вид., доповн. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – С. 352.

²⁷ *Шухевич С.* Моє життя. Спогади / С. Шухевич. – Лондон: Українська Видавнича Спілка, 1991. – С. 545–557; *Казанівський Б.* Шляхом легенди. Спогади. – 2-ге вид., доповн. / Б. Казанівський. – Львів: Кальварія, 2004. – С. 37–39.

²⁸ *Грицина-Матешук І.* Олеська земля – земля героїв / І. Грицина-Матешук. – Львів; Дубно; Луцьк, 2006. – С. 48.

²⁹ *Стецишин Я.* Історія Красного / Я. Стецишин. – Буськ, 2007. – С. 73.

У Березі Картузькій поневірялись Антон Мандюк та Іван Денищук із Олеська, Михайло Заяць із Берлина та багато ін.³⁰ Влітку 1939 р. заарештовано багатьох чільних діячів Глинянщини, зокрема, Юліана Заблоцького та студента Гданської політехніки Євгена Хамулу³¹. Наприкінці польської окупації краю лише з одного села Переволочно Буського району у Золочівській тюрмі перебували дев'ятеро осіб: Василь Андрусак, Степан Козел, Юрій Фабіянський, Юрій Мисак, Іван Литвин, Іван Стефанюк, Антін Соколовський, Катерина Процишин та Володимир Домарецький³².

З початком Другої світової війни у Золочівській окрузі, як зрештою на всіх західноукраїнських землях, діяло чимало деморалізованих польських вояків, що проводило пацифікаційні акції проти українського населення. Прикладом свавілля польської поліції може бути подія, що трапилася у містечку Красному Буського району, де 18 вересня 1939 р. штиками закололи місцевих жителів Дмитра Кучера та Стефанію Вовк, які разом з іншою молоддю у приміщенні читальні готувалися до зустрічі Червоної армії³³.

ОУН була єдиною силою, що могла цьому протистояти, вона й підняла збройне повстання, обороняючи українців від сваволі поляків. Більше того, за сприятливих зовнішніх обставин планували проголошення незалежної Української держави на руїнах Другої Речі Посполитої, що зрештою і було реалізовано в окремих населених пунктах Галичини.

За даними дослідників, повстання охопило 183 населені пункти у 22 повітах. У виступах взяло участь 7729 членів ОУН і тисячі селян, які симпатизували націоналістам³⁴. У ході бойових дій поляки втратили 796 чол. вбитими, 37 пораненими та 3610 полоненими. Загинуло 160 повстанців та 53 були поранені. Трофеями оунівців стали: 1 танк, 8 літаків, 7 гармат, 103 кулемети, 25 автомобілів, 184 коні, 3757 гвинтівок та 3445 пістолетів³⁵.

Значним був вклад і Золочівської округи ОУН. У кінці серпня – на початку вересня 1939 р. у населених пунктах терену почали формуватися бойові загони, які брали під контроль населені пункти, а відтак почали роззброювати групи польських жовнірів, здобувати зброю, боєприпаси та інше військове спорядження для потреб ОУН. Безпосередньо керували цим повстанням члени крайового та окружного проводів ОУН, зокрема, Роман Кравчук та Осип Безпалько, які тривалий час пере-

³⁰ *Грицина-Матеюк І.* Олеська земля – земля героїв ... – С. 48.

³¹ *Хамула М.* Глиняні місто моїх килимів / М. Хамула. – Нью-Йорк, 1969. – С. 94.

³² *Сірський Г.* Село Переволочно в архівах, спогадах і сьогоденні. Рукопис праці. Копія // Приватний архів Михайла Романюка у Львові. – С. 29.

³³ *Ласка В.* Моє Красне / В. Ласка. – Буськ, 1996. – С. 14.

³⁴ *Патриляк І.* “Перемога або смерть”: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. – Львів: Часопис, 2012. – С. 32.

³⁵ *Руккас А.* Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р. / А. Руккас // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спец. вип. до 60-річчя УПА / [ред. кол.: К. Кондратюк (відп. ред.), В. Футала (упор.), Л. Зашкільняк, Я. Ісаєвич та ін.]. – Дрогобич: НВЦ “Каменярь”, 2002. – С. 393; *Кучерук О.* Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні / О. Кучерук // Українське слово. – 2000. – 7–13 вересня. – Ч. 36. – С. 17; *Кучерук О.* Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні / О. Кучерук // Українське слово. – 2000. – 14–20 вересня. – Ч. 37. – С. 13; *Посівнич М.* Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках / М. Посівнич. – Львів, 2010. – С. 267.

ховувалися у господарстві Андрія Турчиняка батька дружини Р. Кравчука Галини Турчиняк у с. Волюйки Буського району³⁶.

З архівних матеріалів ОУН випливає, що бойові дії на Золочівщині розпочалися 14 вересня, коли загони повстанців на станції Ожидів захопили 3 гармати, 800 гвинтівок, полонивши при цьому 800 польських жовнірів. У сусідньому містечку Олесько здобуто 230 гвинтівок, 3000 набоїв, 30 автомашин та 60 коней³⁷. У звіті відзначено, що у боях особливо відзначився загін із с. Переволочно Буського району, командиром якого був Ярослав Гніт³⁸. Зі спогадів Миколи Карпія відомо, що у вересні 1939 р. члени ОУН біля станції Ожидів зупинили вантажний поїзд, що віз різну зброю із Бродів, захоплено багато пістолетів марки “Радом”. Особисто йому та Олексі Дубасу вдалося тоді здобути легкі кулемети, гвинтівки та пістолети, які згодом сховали у с. Брахівка³⁹. У цьому нападі брали участь і жителі навколишніх сіл, зокрема Соколівки, завдяки чому у селі утворилися запаси польської зброї⁴⁰. Імовірно, що саме в ході цієї акції загинув від куль поляків житель с. Чішки Буського району Мирон Данилів⁴¹. У 1944–1946 рр., в роки масової повстанської боротьби, власне пістолетами “Радом” були озброєні боївки СБ різного рівня, що діяли на теренах Бродівського надрайону ОУН⁴².

Повстанський загін, сформований з місцевих жителів, діяв поблизу с. Русилів Буського району, про це згадував у своїх зізнаннях Микола Андрущак (“Верлан”): “... Польська армія приг[о]ломшена марширувала сама не знаючи куди. В цей час в селі творилася міліція з місцевих хлопців. Міліцію очолив Папроцький, лікар з с. Балучин. Міліція держала порядок в селі та роз[з]броювала малі групи польського війська, яке тут зупинялось чи переходило. Пригадую, що роз[з]броїли на фільварку 7 жовнірів, від яких забрали з трьох возів всі військові мундури та боеприпаси. Роз[з]броїли також польську поліцію, яка їхала роверами через село. Одного дня селом переїжджало авто з військом, яке міліція хотіла задержати. З авта відчинили крісовий огонь і авто втікло. За селом викинули зі згаданого авта 2-ох трупів. По цьому випадкові командування міліцією Папроцький передав Хом’якові Іванові з с. Русилів...”⁴³.

Біля с. Єлиховичі, що неподалік від м. Золочів, стараннями групи повстанців під керівництвом Івана Загоруйка була роззброєна велика група деморалізованих польських вояків. Здобуто велику кількість зброї та спорядження, які заледве помістилися на три вози. Відтак зброю переправили у с. Зозулі Золочівського р-ну, де

³⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25065. – Т. 1. – Арк. 36, 83.

³⁷ Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р. ... – С. 392; Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках / М. Посівнич. – Львів, 2010. – С. 259.

³⁸ Кучерук О. Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні / О. Кучерук // Пам’ять століть. – 2000. – № 5. – С. 148; Шпіцер В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій-“Лопатинський” / В. Шпіцер, В. Мороз. – Львів: Афіша, 2004. – С. 102.

³⁹ Карпій М. Дорога на Схід України. За її волю / М. Карпій. – Торонто; Тернопіль: Лілея, 2004. – С. 11.

⁴⁰ Стирська М. Соколівка. Нариси про історію села та його жителів з глибин віків до наших днів / М. Стирська, Р. Баранський, Н. Дубенська, Г. Гогоша. – Луцьк: ЗУКЦ, 2011. – С. 328.

⁴¹ Мех Н. Чешки... Цішки... Чішки / Н. Мех, М. Пастушок. – Львів, 2010. – С. 30.

⁴² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-28320. – Арк. 73–86; Дупелич Б. Йосипівка у ХХ столітті / Б. Дупелич, М. Заставний. – Львів, 2004. – С. 101.

⁴³ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 55. – Арк. 54; Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-7063. – Т. 2. – Паке

і сховали⁴⁴. Тоді ж групу польських дезертирів роззброєно у с. Підгірці Бродівського району, здобуто кілька крісів, патронташі та набої⁴⁵.

На теренах Золочівської округи ОУН була створена значна кількість складів зі зброєю та боєприпасами. За три кілометри від містечка Олесько у сховку зберігалось 10 кулеметів, 50 гвинтівок, 40 пістолетів та патрони. Цей склад у жовтні 1939 р. організували Павло Габа, Теодор Оленчак та Мирон Дзендровський⁴⁶. Подібні склади зброї закладено у с. Безбруди Буського району, с. Зозулі Золочівського району, Зборівському повіті та інших місцях⁴⁷.

Степан Петелицький із с. Ушня Золочівського району згадував: “Пам’ятаю, як одного разу я із своїм приятелем Йосипом Хліборобом стояв біля мосту через річку Буг. Советські війська поспіхом роззброювали місцевих польських поліцейських і майже не звертали уваги на те, що відбувається зі зброєю [...]. Ми тоді натягали стільки зброї, скільки змогли, і сховали для майбутнього використання ОУН. У перші дні советської окупації нам вдалось набрати досить багато зброї”⁴⁸.

У звітах-таблицях про події вересня 1939 р., які зберігаються у фондах бібліотеки ім. Ольжича у м. Києві, зазначено, що у Золочівській округі ОУН участь у повстанні взяли 55 осіб⁴⁹. Інших документальних свідчень, які б підтверджували ці дані, не виявлено. Однак, на нашу думку, цифра не відображає подій, бо серед трофеїв, захоплених повстанцями на теренах цієї структурної одиниці, було щонайменше 3 гармати, 1030 гвинтівок, 3000 набоїв, 30 автомашин і 60 коней, а також захоплено 910 полонених⁵⁰.

Встановлення у Західній Україні радянської влади, що супроводжувалося тотальною радянізацією, невід’ємним елементом якої були політичні репресії, спонукав ОУН до зміни тактики і стратегії боротьби, переходу у глибоке підпілля, розпуску повстанських загонів. Натомість зосереджено увагу на розбудові мережі на всіх теренах України, опанованих більшовиками, вишколах членства та підготовці до широкомасштабного повстання в момент вибуху нової війни⁵¹.

У кінці вересня 1939 р. Провід Українських Націоналістів дав вказівку низовим ланкам організації про перехід за кордон всіх членів ОУН, які за Польщі перебували в тюрмах, а також тих, кому загрожував арешт від органів НКВД⁵². На територію Генеральної губернії перейшла значна частина активу, зокрема, із Золочівської округи за кордон відійшли провідник окружної езекутиви Осип Безпалько, Роман Кравчук,

⁴⁴ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла / Р. Загоруйко. – Новий Розділ, 2004. – С. 75.

⁴⁵ Там само. – С. 73.

⁴⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 240–242.

⁴⁷ Там само. – Арк. 107–108; Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла / Р. Загоруйко. – Новий Розділ, 2004. – С. 75.

⁴⁸ Петелицький С. До Освенціму за Україну... – С. 23.

⁴⁹ Шпіцер В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій-“Лопатинський” / В. Шпіцер, В. Мороз. – Львів: Афіша, 2004. – С. 106.

⁵⁰ Руккас А. Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р. ... – С. 392; Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках / М. Посівнич. – Львів, 2010. – С. 267; Шпіцер В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій-“Лопатинський”... – С. 107.

⁵¹ Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939–1955 / В. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 16–17.

⁵² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 44–45.

Теодор Оленчак та ін.⁵³. Вивчення польових матеріалів та спогадів дає підстави стверджувати, що з більшості населених пунктів Золочівської округи ОУН впродовж 1939–1940 рр. за кордон перебралися щонайменше по 2-3 провідних членів ОУН. Наприклад, із с. Ясенів Бродівського району восени 1939 р. за кордон вирушили Євген Думанський, Гілярій Гінзілевич та Михайло Гаранюк⁵⁴, із с. Задвір'я Буського району – Степан Гнида⁵⁵, із Хვაгова та сусідніх Теребежів Буського району – Богдан Кузьма, Сташко Вернок та ін.⁵⁶, з містечка Красне – Володимир Падковський, Михайло Сусол, Павло Сірко, Іван Медвідь та ін.⁵⁷ За даними професора Володимира Сергійчука, загалом у цей період рідні землі покинули п'ятдесят відсотків української провідної інтелігенції, яких знали на місцях як націоналістів⁵⁸.

Деякі підпільники загинули під час перетину кордону або були захоплені прикордонниками та засуджені до тривалих термінів ув'язнення. Наприклад, восени 1939 р. у бою з прикордонниками загинув Левко Смуток із с. Ражнів Бродівського району⁵⁹. У лютому 1940 р. під час переходу кордону з групою крайового провідника ОУН Володимира Тимчія (“Лопатинського”) загинув колишній повітовий провідник Золочівщини Т. Оленчак (“Васильків”)⁶⁰.

Ті з членів ОУН, які не бажали покидати рідні землі, але перебували під наглядом НКВД, переходили на нелегальне становище та продовжували свою організаційну працю. Наприклад, лише із с. Ражнів Бродівського району в 1939–1941 рр. у підпіллі перебували четверо членів ОУН: Атанас Дубас, Іван Глушак, Левко Ковальчук та Левко Смуток⁶¹, а із с. Корсів того ж району – Микола Кашун та Володимир Білик⁶².

Непоодинокими були випадки збройних зіткнень членів ОУН із співробітниками каральних органів радянської влади. Так, навесні 1940 р. у сутичці з енкаведистами загинув підпільник Ярослав Мех із с. Кути Буського району⁶³. Лише за період з 1 січня по 15 червня 1941 р. у західних областях України у сутичках

⁵³ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 81.

⁵⁴ Юрків М. “Моє село – моя колиска, а його люди – моя рідня” / М. Юрків // *Голос відродження* (Броди). – 2006. – 30 червня.

⁵⁵ Савчин І. Задвір'я. Нариси історії села. – Львів: СПОЛОМ, 2009. – С. 44.

⁵⁶ Кузьма О. Дорогою мого життя / О. Кузьма. Машинопис // Приватний архів Михайла Романюка у Львові.

⁵⁷ ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 4. – Арк. 166–167.

⁵⁸ Сергійчук В. Український здви́г: Прикарпаття. 1939–1955 / В. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 17.

⁵⁹ Савчин Л. Вони виборювали нашу незалежність: повстанці з села Ражнева полегли в 1939–1952 рр. / Л. Савчин // Брідщина – край на межі Галичини й Волині. – Броди: Бродівський історико-краєзнавчий музей, 2012. – Вип. 5: Матеріали шостої краєзнавчої конференції, присвяченої Міжнародному Дню пам'яток історії та культури 20 квітня 2012 р. – С. 148; Савчин Л. Перші не були кращими / Л. Савчин // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник. – Броди, 1998. – Кн. 2. – С. 412.

⁶⁰ Шпіцер В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій-“Лопатинський” / В. Шпіцер, В. Мороз. – Львів: Афіша, 2004. – С. 156–157.

⁶¹ Савчин Л. Перші не були кращими... – С. 411–412.

⁶² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-23842. – Арк. 14.

⁶³ Карпій М. Дорога на Схід України... – С. 13; Спогади Бакуна Андрія Володимировича, жителя с. Кути Буського району Львівської обл. (Записали Михайло Романюк та Володимир Мороз 8.09.2003 р. у с. Кути) // Приватний архів Михайла Романюка у Львові.

з органами НКВД загинуло 82 та поранено 35 підпільників⁶⁴. Зокрема, 27 травня 1941 р. на дорозі біля села Лучківці Бродівського району підпільник Атанас Дубас із с. Ражнів Бродівського району пострілом з револьвера вбив начальника Пониковицького РО НКВД А. Тихого, який намагався його затримати. Щоб не здаватися солдатам, які його переслідували, А. Дубас підірвався на гранаті⁶⁵.

З наближенням зими 1940–1941 рр. виникли проблеми з перебуванням підпільників на нелегальному становищі. Важкими були умови матеріального забезпечення і ведення підпільної роботи. За таких обставин Провід ОУН восени 1940 р. з метою збереження кадрів видав директиву, якою передбачено виведення за кордон учасників організації, які потрапили в поле зору органів НКВД; у кожній окрузі планували залишити по двоє керівників (здібних організаторів), а іншу роботу перекласти на членів ОУН, які жили легально, підготувати їх до активних дій навесні 1941 р.

Зауважимо, що інструкція була дещо запізнюю, оскільки на той час вже функціонував повноцінний кордон між СРСР та Німеччиною, що посилено охоронявся внутрішніми військами НКВД. З огляду на це підпілля ОУН зазнало великих втрат, у тому числі й на Золочівщині. Прикладом невдалого перетину кордону може стати доля групи підпільників із с. Переволочно Буського району. В рейд вирушило п'ятеро нелегалів (А. Соколовський, В. Андрусак, С. Москалевський, С. Козел та Ю. Фабіянський). Поблизу кордону чотирьох оунівців затримали, у червні 1941 р. вони були замордовані у тюрмі, лише А. Соколовському вдалося уникнути долі побратимів⁶⁶.

У середині вересня 1940 р. різко зросла роль Золочівської округи, як транзитної території, через яку в напрямку німецько-радянського кордону в Сокальщині перейшло 12 груп підпільників із сусідньої Бережанської округи, кожна чисельністю до 25 осіб Степан Голяш про ті події згадував: «В лісах біля сіл Бишки-Конюхи оформлено в половині місяця вересня 1940 р. 12 похідних груп, які попри Помор'яни, Золочів, біля могили о. Маркіяна Шашкевича, та попри села Тур'я, Лопатин, Бишів, зміряли до кордону на ріці Буг»⁶⁷. Натомість Степан Мудрик пригадував, що в середині жовтня 1940 р. у прикордонному районі Радеківщини і Сокальщини зібралося для переходу 112 осіб з Підгаєччини, Бережанщини, Золочівщини, Зборівщини та Володимирщини. Частина з них загинули 20 жовтня 1940 р. між селами Розжалів та Андріївка Радеківського району в бою з військами НКВД, інша ж частина – прорвалася за кордон⁶⁸.

⁶⁴ Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки... – Т. 1. – С. 232.

⁶⁵ Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – Т. 1: 1939–1943 / [под ред. А. Артизова]. – С. 317; Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки... – Т. 1. – С. 237; *Савчин Л.* Перші не були кращими... – Кн. 2. – С. 412; *Савчин Л.* Вони виборювали нашу незалежність: повстанці з села Ражнева полегли в 1939–1952 рр. / Л. Савчин // Брідщина – край на межі Галичини й Волині. – Вип. 5. – С. 148–149.

⁶⁶ *Лагола І.* Спогади політичного в'язня № 154820 фашистських таборів смерті / І. Лагола, С. Андрусак. – Львів, 2002. – С. 104.

⁶⁷ *Голяш С.* Перехід через кордон підпільників з Бережанщини / С. Голяш // Макар Володимир. Спомини та роздуми: збір. творів: у 4 т. – Торонто; К., 2001. – Т. 2: Бойові друзі. – Кн. 1. – С. 280.

⁶⁸ *Макар В.* Спомини та роздуми: збір. творів: у 4 т. / В. Макар. – Торонто; К., 2001. – Т. 2: Бойові друзі. – Кн. 1. – С. 66.

На початку 1940 р. розпочалася реорганізація ОУН на ЗУЗ, яка була зумовлена необхідністю удосконалення структури організації, її керівної вертикалі. Нова вертикаль складалася з таких елементів: Провід ОУН – край – область – округа – повіт – район – підрайон – станиця. Організаційна структура ОУН поєднувала у собі елементи польського та радянського адміністративно-територіального устрою. Межі округ переважно збігалися із межами судових округ польської держави, повітів – із межами повітів територіального поділу до 1939 р., районів – із межами районів радянського адміністративно-територіального устрою. Така реорганізація мала цілий ряд переваг: відбулася децентралізація організаційної вертикалі, посилення конспірації та ролі районних проводів ОУН у розбудові мережі тощо. Останні, маючи у своєму підпорядкуванні 15–20 населених пунктів (раніше повіти контролювали 90–100 станиць), могли більш дієво проводити свою роботу та досягати значно кращих результатів.

Структурна реорганізація торкнулася й Золочівської округи ОУН, до складу якої в кінці 1939 р. передано Зборівський повіт⁶⁹. На початку 1940 р. Золочівська округа у складі трьох повітів в межах повітового поділу польської держави (Бродівського, Зборівського та Золочівського) увійшла до складу Тернопільської області ОУН, а згодом була передана Львівській⁷⁰. Восени 1939 р. окружним провідником був призначений Осип Галиш, якому велику допомогу у розбудові округи та налагодженню зв'язків надавав Павло Габа (“Крук”)⁷¹. Золочівським повітом ОУН до відходу за кордон керував Т. Оленчак (“Васильків”), Зборівським – Омелян Польовий (“Довгуш”)⁷², Бродівським – Андрій Турчин, якого у листопаді 1939 р. змінив на цьому посту Іван Камінський⁷³. Станом на січень 1940 р. членами ОУН (без симпатиків та членів Юнацтва) Золочівської округи числилися 298 чол. (у Бродівському повіті – 60, Зборівському – 98, Золочівському – 140)⁷⁴.

Формувалися нові структурні одиниці, зокрема, у тих місцевостях, де раніше діяли лише поодинокі станичні організації. Наприклад, у 1940 р. на Підкамінеччині Григорій Каня (“Бистрий”) сформував районний провід ОУН, а територія, що йому підпорядковувалася, була поділена на чотири підрайонних проводи з центрами у Пеняках, Підкамені, Яснищах та Суховолі⁷⁵.

У березні 1940 р. керівництво Золочівською округою ОУН перебрав на себе О. Безпалько, якого закордонним центром ОУН скеровано на Західну Україну в

⁶⁹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 147–148.

⁷⁰ Там само. – Арк. 164–165.

⁷¹ Там само. – Арк. 166–167.

⁷² Нескорена Зборівщина: у 2 т. – Тернопіль, 2001. – Т. 1. – С. 49; Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 167.

⁷³ Турчин А. Петро Федун / А. Турчин // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник / [ред. Б. Зробок]. – Броди, 1998. – Кн. 2. – С. 523.

⁷⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 118–119.

⁷⁵ Зьомбра В. Роман Паланичка – “Кочовик” – провідник Підкамінського районного проводу ОУН / В. Зьомбра // Брідщина – край на межі Галичини і Волині. – Броди: Просвіта, 2011. – Вип. 4: Матеріали п'ятої краєзнавчої конференції, присвяченої Міжнародному Дню пам'яток історії та культури 8 квітня 2011 р. – С. 110; Зьомбра В. Підкамінь у Збройному Підпіллі ОУН та УПА 40–50-х років ХХ ст. / В. Зьомбра // Брідщина – край на межі Галичини і Волині. – Броди: Бродівський історико-краєзнавчий музей, 2008. – Вип. 1: Матеріали другої краєзнавчої конференції, 18 квітня 2008 р. – С. 111.

числі досвідчених оунівців, серед яких, зокрема, були Р. Кравчук та Дмитро Мирон (“Селюк Мирон”).

У 1940 р. Р. Кравчук та О. Безпалько перебували в околицях сіл Волуйки, Терезі та Циків тодішнього Олеського, а тепер Буського району. Тут переховувалися члени крайового та головного проводів ОУН, організовували наради різного рівня, діяв зв’язковий пункт. Підпільники активно готувалися до всенародного повстання в час вибуху очікуваної німецько-радянської війни. У спогадах Володимир Лобай згадував: “Разом з Іваном Климовим і “Задорожним” я пішов у район Романа Кравчука, до села Волуйки біля Підлисса, недалеко містечка Олеська в Золочівщині. Там вони мали добрі конспіративні хати, коло кожної хати був великий сад. До речі, через Волуйки також провадив мій зв’язковий шлях на Почаїв і Крем’янець...”⁷⁶. Про функціонування підпільного керівного центру в районі села Волуйки згадують у своїх спогадах також Володимира Турчиняк та Богдан Подолянюк, які займалися його обслуговуванням⁷⁷.

По всій структурній вертикалі організації, від округи починаючи і закінчуючи станицею, відбувалися ідеологічні та військові вишколи. Члени ОУН вивчали будову найпоширеніших видів зброї: кулеметів, гвинтівков, револьверів, способи її застосування тощо. Ті, хто пройшов військову підготовку, займалися вишколом у своєму терені (районі, підрайоні чи станиці). У вересні 1940 р. за 15 км від Бродів, в одному із населених пунктів відбувся військовий вишкіл членів ОУН, що походили здебільшого з теренів Бродівського районного проводу ОУН. Збір тривав два дні та три ночі, а присутніми на ньому було 20 осіб. Курсанти вивчали устрій армії, матеріальну частину зброї (гвинтівки, револьвери та гранати), ази стрійової підготовки тощо. Тоді військову підготовку пройшли Іван Микитюк (“Лісовик”), Степан Шульський (“Шрайко”), Роман Качан (“Шило”), Іван Флорянський (“Бистрозір”) та ін.⁷⁸.

У грудні 1940 р. Пилип Миколаїв із с. Чішки Буського району за дорученням провідника Олеського районного проводу ОУН провів 10-денний військовий вишкіл у с. Хватів Буського району, на якому підготовку пройшли п’ятеро членів ОУН, серед яких були, зокрема, Іван Сисун (“Голуб”), Ярослав Жмур (“Ясень”), Степан Цимбалістий (“Крук”)⁷⁹. Поблизу с. Брахівка Буського району військові вишколи проводили Василь Гнідь, Павло Мех та Микола Чикальський⁸⁰.

Поряд із організаційною та вишкільною роботою проводилася й бойова, яка, як правило, зводилася до атентатів проти співробітників каральних органів влади та донощиків НКВД. Так, у грудні 1939 р. невідомі підпільники на околиці с. Соколівка Буського району убили польського конфідента з с. Переволочно Григорія Логина⁸¹. У бойових акціях проти співробітників каральних органів особливо відзначилися підпільники тодішнього Олеського району, які провели кілька вдалих операцій. На зламі 1939–1940 рр. вони ліквідували начальника Олеського РО НКВД Горбача,

⁷⁶ Лобай В. З моїх спостережень (Спогади записані з розповіді у 1963 р.) / В. Лобай // Макар В. Спомини та роздуми: збір. творів: у 4 т. – Торонто; К., 2001. – Т. 2: Бойові друзі. – Кн. 1. – С. 60.

⁷⁷ Т[урчиняк] В. Моя співпраця з підпіллям ОУН / В. Т[урчиняк] // Макар В. Спомини та роздуми: збір. творів: у 4 т. – Торонто; К., 2001. – Т. 2: Бойові друзі. – Кн. 1. – С. 180–181.

⁷⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-11237. – Арк. 100–101.

⁷⁹ Там само. – Спр. П-25990. – Арк. 37, 40.

⁸⁰ Карпій М. Дорога на Схід України... – С. 19.

⁸¹ Андрусак М. Історія села Переволочно / М. Андрусак, Г. Сірський. – Львів, 2003. – С. 70.

який санкціонував репресії проти націоналістів та їх родин⁸². У 1940 р. Ярослав Мех із с. Кутів Буського району знищив дільничного уповноваженого Олеського РО НКВД⁸³. Навесні 1940 р. член ОУН Михайло Савчук з Кутів серед білого дня у ресторані райцентру Олесько застрілив Мирона Михайлишина, якого підпілля звинувачувало у загибелі нелегала Я. Меха⁸⁴, а 11 червня 1941 р., за кілька днів до початку німецько-радянської війни, підпільники знищили оперуповноваженого Олеського району Львівської області К. Єгорова⁸⁵.

Оунівці намагалися проникнути в органи місцевої влади, державні установи, комсомольські організації тощо. Наприклад, у лавах комсомолу перебував майбутній керівник Золочівського окружного проводу ОУН К. Якимець (“Бескид”)⁸⁶. Члени ОУН активно займалися політично-пропагандивною роботою серед військово-вослужбовців Червоної армії, підрозділи якої дислокувалися в населених пунктах краю, про що згадував у спогадах і Микола Карпій⁸⁷.

Вже на початку 1940 р. прокотилися перші масові хвилі арештів учасників ОУН. У березні–квітні 1940 р. співробітники Управління НКВД у Львівській області, реалізуючи оперативно-слідчі заходи, затримали 165 підпільників – весь керівний склад крайової ексикутиви, окружного та низки нижчих проводів. Перекинутий до Краю новий керівний склад крайової ексикутиви та ряд інших функціонерів (107 осіб) арештували у вересні. Черговий склад проводу підпілля нейтралізували у грудні 1940 р. завдяки агентурі, яка діяла в лавах ОУН. Загалом в ході оперативних заходів затримали до 1000 учасників підпілля⁸⁸.

20–21 грудня 1940 р. органами НКВД у Львівській області, як зрештою і в цілій Західній Україні, проведено широкомасштабну операцію з метою ліквідації оунівського підпілля. Загалом заарештовано 996 чол., з того у Львівській області – 520⁸⁹. Про перебіг цієї операції у м. Броди згадувала Марія Левицька-Загоруйко: “Біда у Бродях не примусила на себе довго чекати. В одну грудневу ніч 1940 року в місті відбулися масові арешти і з-поміж нас вирвали кращих представників української молоді. Арештованих тут, у Бродях, не затримували, а відразу везли до Золочівської тюрми, а відтак у львівські тюрми. Мало хто з них повернувся додому. Майже всі політичні в’язні і вже засуджені, і без суду, були жорстоко замордовані в тюрмах у червні 1941 року. [...] Цієї ночі було заарештовано багато української молоді

⁸² Карпій М. Дорога на Схід України... – С. 12.

⁸³ Спогади Бакуна Андрія Володимировича, жителя с. Кути Буського району Львівської обл. (Записали Михайло Романюк та Володимир Мороз 8.09.2003 р. у с. Кути) // Приватний архів Михайла Романюка у Львові.

⁸⁴ Карпій М. Дорога на Схід України... – С. 13.

⁸⁵ Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки... – Т. 1. – С. 228.

⁸⁶ ГДА СБУ. – Ф. 65 (Львівська частина). – Спр. 21357 (Яма). – Т. 4. – Арк. 15.

⁸⁷ Карпій М. Дорога на Схід України... – С. 17–19.

⁸⁸ Веденєєв Д. Розвідувальна діяльність підпілля Організації українських націоналістів у Західній Україні в 1939–1941-х роках / Д. Веденєєв // Наукові записки ІПЕНД НАНУ. – 2005 – Вип. 28. – С. 197–198.

⁸⁹ Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки ... – Т. 1. – С. 161; Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. – Т. 1: 1939–1943... – С. 215–216; Патрляк І. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія – Львів: Часопис, 2012. – С. 78.

інтелігенції. Між ними була заарештована Ірина Шустівна. [...] Не уникали арешту й деякі українські школярі. Їх забрали з уроків у школі, відразу після нічних арештів. Серед арештованих були Зося Павлюківна, Володимир Клебан та інші учні⁹⁰.

Саме у грудні 1940 р. націоналістичне підпілля округи зазнало чи не найбільших втрат. Арешти були несподіваними і масовими та відбувалися у найрізноманітніших місцях: вдома, у поїздах, у студентських та учнівських гуртожитках тощо. У тодішньому Бродівському районі співробітники каральних органів вилучили списки членів ОУН цілого району. Наприклад, із Лешнівського підрайону ОУН (Північна Брідщина) у ті дні в руки енкаведистів потрапило 32 особи: з Лешнева – 12, з Лісових – 8, Пісків – 3, Гримайлівки – 2 та Королівки – 7⁹¹. У с. Закомар'я Буського району за один грудневий день арештували сім членів ОУН: Михайла Вороновського, Василя Герасиміва, братів Івана та Юрія Іванівих, Йосипа Коржана, Івана Особу та Кирила Туркала⁹².

Значної шкоди націоналістичному середовищу завдано агентурою НКВД, яку чекісти активно готували вже від вересня 1939 р. Під час вербування використовували здебільшого терор і шантаж, а подекуди і соціальні протиріччя, що дало окупантам змогу доволі швидко залучити до роботи значну кількість таємних інформаторів. Наприклад, у с. Клекотів Бродівського району сітка ОУН діяла ще з часів польської окупації. Керував нею Михайло Сохацький, а її членами були: Левко й Василь Федуні, Григорій Роївський, Йосип Слюсарчук, Анна Павлій, Віра Островерха та ін. У жовтні 1940 р. за завданням начальника Бродівського РВ НКВД Євграфова з метою виявлення та знищення станичної сітки до ОУН вступає місцевий житель цього села С.Д., а вже у травні 1941 р. його інформація допомогла окупантам заарештувати багатьох підпільників, а запаси зброї вилучити⁹³. У с. Русилів Буського району завдяки даним агента “Гори”, який вів спостереження за місцевими націоналістами, у ніч з 14 на 15 червня 1941 р. органами НКВД заарештовані четверо членів ОУН: Степан Башко, Михайло Боярський, Павло Гавур та Іван Хом'як⁹⁴. На початку війни всі вони загинули у Золочівській тюрмі⁹⁵.

Практикували й метод прямої провокації: співробітники НКВД під виглядом підпільників намагалися проникнути в ряди організації, виявити осіб, що допомагають їй тощо. У тодішньому Бродівському повіті таку роль виконував “сотник Росоха”⁹⁶, а в Золочівському – “кур'єр з-за кордону Мельник”⁹⁷.

⁹⁰ *Левицька-Загоруйко М.* У кожного своя доля... (спогади учасниці бойових дій Української Повстанської Армії) / М. Левицька-Загоруйко. – Новий Розділ, 1994. – С. 207, 210–211.

⁹¹ Арештовані більшовицьким НКВС і знищені (замучені) в тюрмах патріоти України – цвіт нації з Лешнева і довколишніх сіл Брідського району Львівської області. Арешти відбулися у днях 20–21 грудня 1940 р. (і пізніших) // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник / [ред. Б. Зробок]. – Броди, 1998. – Кн. 2. – С. 354–355.

⁹² *Лаба В.* Історія села Закомар'я / В. Лаба. – Львів, 2003. – С. 98.

⁹³ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-27276. – Арк. 20–21, 33–34.

⁹⁴ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 55. – Арк. 66.

⁹⁵ *Романів О.* Західноукраїнська трагедія 1941 / О. Романів, І. Федущак. – 3-тє вид. – Львів, 2008. – С. 142–143, 152.

⁹⁶ *Реплянський Б.* Судилося вижити (Спогади в'язня сталінських тюрм) / Б. Реплянський // Брідщина. Літературно-краєзнавчий журнал. – 1995. – № 6–7. – С. 50–52.

⁹⁷ *Макар В.* Спогади та роздуми: збір. творів: у 4 т. / В. Макар. – Торонто; К., 2001. – Т. 2: Бойові друзі. – Кн. 1. – С. 181.

Паралельно із арештами розпочинаються депортації населення Західної України у віддалені регіони СРСР, у першу чергу в Середню Азію. Першими під удар потрапили сім'ї державних службовців Другої Речі Посполитої, польські колоністи. Згодом черга настала і для родин найсвідоміших українців, підпільників і тих осіб, які перед енкаведистським терором перебралися на територію Польщі, окуповану німцями. Під час першої більшовицької окупації Галичини депортація українського населення, в порівнянні з депортацією польського, не набула великих масштабів. На перепоні тут став брак часу. З окремих населених пунктів виселено поодинокі родини підпільників (здебільшого від одної до трьох родин). Наприклад, із с. Лешнів Бродівського району депортовано родину Степана Мигалія, якому вдалося уникнути арешту в грудні 1940 р., із с. Корсів того ж району – родину Романа Качана⁹⁸, із с. Русилів Буського району – родину Володимира Миськіва⁹⁹ та ін.

В'язниці-катівні населених пунктів краю, зокрема Львова та Золочева, були переповнені в'язнями. Заарештовані оунівці чи й просто свідомі громадяни із теренів Золочівської округи здебільшого були знищені у Золочівському замку – 638 осіб¹⁰⁰, а також в тюрмах Львова: на Лонцького, на Замарстинівській та у “Бригідках”. Авторам книги “Західноукраїнська трагедія 1941” вдалося відтворити списки 485 осіб із 638 загиблих у Золочеві¹⁰¹.

Подібні езекуції відбувалися і у районних центрах. У містечку Олесько, на території замку Собеського енкаведисти розстріляли шестеро осіб¹⁰², а в підвалах Буського райвідділу НКВД після відступу радянських військ виявлено 35 трупів в'язнів¹⁰³.

Більше поталанило в'язням КПЗ при Бродівському РВ НКВД, які скористалися тимчасовою панікою охорони на початку війни і зуміли втекти, пробивши вихід у дымоході. Тоді на волю вирвалося 10–11 осіб¹⁰⁴.

Непоодинокими були випадки розстрілів на початку німецько-радянської війни національно-свідомих українців (тих, кого не встигли арештувати) на місці, без суду і слідства. У Заболотцях енкаведисти розстріляли Йосипа Слюсарчука із с. Клекотів Бродівського району, якому вдалося втекти із Бродівського КПЗ¹⁰⁵. У с. Задвір'я Буського району така ж доля спіткала місцевих юнаків Івана Савчина та Павла Турка¹⁰⁶. В лісі біля с. Пеняки Бродівського району

⁹⁸ Спогади Богдана Качора, уродженця с. Лешнів Бродівського р-ну Львівської обл., жителя м. Нью-Йорк (Записав Михайло Романюк 22 серпня 2006 р. у м. Нью-Йорку) // Приватний архів Михайла Романюка у Львові.

⁹⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 55. – Арк. 63.

¹⁰⁰ Ласка В. Моє Красне / В. Ласка. – Буськ, 1996. – С. 14.

¹⁰¹ Романів О. Західноукраїнська трагедія 1941 / О. Романів, І. Федущак. – 3-тє вид. – Львів, 2008. – С. 142–154.

¹⁰² Карпій М. Дорога на Схід України... – С. 22.

¹⁰³ Зозуля М. Історія Буська в дослідженнях польських авторів / М. Зозуля. – Буськ, 2011. – С. 157.

¹⁰⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-27276. – Арк. 33–34; ДАЛО. – Ф. Р-3258. – Оп. 1. – Спр. П-31711. – Арк. 18, 38.

¹⁰⁵ Стрільчук В. Клекотів – село на кордоні (Матеріали до історії) / В. Стрільчук. – Дрогобич: Вид-во “Трек ЛТД”, 2012. – С. 183.

¹⁰⁶ Савчин І. Задвір'я. Нариси історії села. – Львів: СПОЛОМ, 2009. – С. 44–45.

знайдено трупи трьох замордованих мешканців с. Соколівка Буського району: Володимира Скорика, Михайла Ленчука та Ілька Бїду¹⁰⁷.

Чи не кожен населений пункт регіону під час першої більшовицької окупації втратив своїх мешканців, які загинули в застінках НКВД. За нашими підрахунками, у кожному селі загинуло від 3 до 7, а подекуди і більше осіб.

Виявом жорстокості та цинізму є також розстріли призваних до Червоної армії новобранців. Наприклад, 26 червня 1941 р. неподалік від с. Гаї Дітковецькі Бродівського району розстріляли групу із 17 осіб¹⁰⁸. Призовників із с. Закомар'я Буського району (10–12 чоловік), мобілізованих, беззбройних і не обмундированих під час відступу Червоної армії розстріляли із кулеметів¹⁰⁹.

Більшовицький терор в роки першої окупації вкрай вороже налаштував проти влади місцеве населення. Якщо у 1939 р. Червону армію тут зустрічали святоково: із квітами й транспарантами, то вже у 1944 р. – зі зброєю в руках. Атмосферу, що панувала в галицькому селі напередодні початку німецько-радянської війни, доволі вдало описав у своїх спогадах Петро Якимів: “Хоча кожен знав, що війна принесе криваві жертви і жодної користи для народу, бо несе матеріальну шкоду, руїни, смерть, людські жертви, сирітство і каліцтво. Але кат, ще живий, несе українському народові величезні людські жертви, більші і страшніші, ніж війна. Тому свідоме українство плакало слабкі надії на зміни”¹¹⁰.

Незважаючи на постійні арешти та інші репресивні дії радянської влади щодо місцевого населення краю, передусім проти націоналістів, підпілля ОУН в роки першої більшовицької окупації провело величезну організаційну роботу, розбудовуючи структурні одиниці, залучаючи до своїх лав нових членів тощо. Мережа ОУН постійно поповнювалася. Якщо станом на вересень 1940 р. до ОУН в краї належало 5,5 тис. осіб, то за звітом крайового провідника ОУН Івана Климів (‘‘Легенди’’) у липні 1941 р., за неповними даними, – понад 20 тис. членів¹¹¹.

Підпілля Золочівщини внаслідок вдалої організаційно-підготовчої та вишкільно-пропагандивної роботи у період свого становлення, а найбільше в роки першої більшовицької окупації, стало доволі потужною силою, а на початку німецько-радянської війни активно включилося у державотворчі процеси, що охопили Україну після проголошення Акта відновлення Української держави 30 червня 1941 р., а відтак – у збройну боротьбу проти німецьких, польських та більшовицьких окупантів.

¹⁰⁷ Соколівка у спогадах (історичні образки): Краєзнавче видання / [упор. І. Паламар]. – Львів: ‘‘Логос’’, 2008. – С. 130.

¹⁰⁸ Тимусь Я. Жорстока розправа / Я. Тимусь // Голос відродження. – 2004. – 22 червня.

¹⁰⁹ Лаба В. Історія села Закомар'я / В. Лаба. – Львів, 2003. – С. 98.

¹¹⁰ Якимів П. Що записано в серці. Спогади / П. Якимів. – Львів, 2002. – С. 32–33.

¹¹¹ ОУН в 1941 році. Документи. В 2-х ч. / [упор.: О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчик; відп. ред. С. Кульчицький]. – К., 2006. – Ч. 2. – С. 365–366; Шпіцер В. Крайовий Провідник Володимир Тимчій-‘‘Лопатинський’’ / В. Шпіцер, В. Мороз. – Львів: Афіша, 2004. – С. 152; Веденєєв Д. Розвідувальна діяльність підпілля Організації українських націоналістів у Західній Україні в 1939–1941-х роках / Д. Веденєєв // Наукові записки ІПЕНД НАНУ. – 2005. – Вип. 28. – С. 193; Патриляк І. ‘‘Встань і борись! Слухай і вір...’’: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія – Львів: Часопис, 2012. – С. 97.

Mykhaylo Romaniuk. The formation and activities of the OUN's Zolochiv district in 1937–1941

The article examines the process of the formation of the OUN's Zolochiv district and the expansion of its organizational structure. It focuses on the selection and training of its leading cadres. The article analyses its activities under the Polish and the First Soviet occupations.

Key words: OUN, OUN's Zolochiv district, NKVD, underground, mass repressions.

Михайл Романюк. Создание и деятельность Золочевского округа ОУН (1937–1941)

В статье освещен процесс создания Золочевского округа ОУН и развития ее организационной структуры, особое внимание сосредоточено на подборе и выучке руководящих кадров. Проанализирован период ее деятельности под польской и первой советской оккупациями.

Ключевые слова: ОУН, Золочевский округ ОУН, НКВД, подполье, массовые репрессии.